

Література:

ДАХО (Державний архів Харківської області). Ф. Р-203. Оп. 1. Спр. 1421.

ДАХО. Ф. Р-203. Оп.1. Спр. 1996.

ДАХО. Ф. Р-203. Оп.2. Спр. 55.

Основные итоги хозяйственного и советского строительства на Харьковщине. К IX губернскому съезду Советов. *Бюлетень Харківського губернiального виконавчого комітету Рад робітничих та Червоноармійських депутатів*, 20. 1925. С. 3–20.

Отчет ЦК КП(б)У с декабря 1920 г. по декабрь 1921 г. VI Всеукраинской партконференции. *Известия Центрального Комитета Коммунистической Партии (большевиков) Украины*, 9. 1921. С. 1–26.

Перереєстрація службовців культу. *Вісті ВУЦВК*, 1926. 21 січня.

Харківська спілка виходить на огляд. *Безвірник*, 15. 1928. С. 33–35.

Еткіна І. І.

ORCID: 0000-0002-2066-4045

кандидат історичних наук

доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин
Національного університету “Чернігівський колегіум”

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО РЕВОЛЮЦІЙНОГО ТРИБУНАЛУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЄВРЕЇВ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

Ключові слова: судова установа, більшовики, обвинувачення, правозаступник, вирок.

Чернігівський революційний трибунал – судовий орган більшовиків – розпочав свою роботу в 1919 р. Серед 14 службовців травня – серпня 1919 р. виявлено 2 єврейські прізвища; в оновленому складі грудня 1919 р. з 12 наявних анкет – 5 єврейських

службовців. В умовах явних та прихованих національних обмежень Російської імперії єврейські інтелігенти легко потрапляли під вплив більшовиків і на їхні посади. Зокрема, Мордух Бабін маючи 19 років, обіймав посаду члена трибуналу, Яків Йосифович Хількевич, 29 років, обіймав посаду особливого народного слідчого [ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 1. *Арк. 3*]. Про вищу освіту в анкеті зазначила лише одна діловод Єсфір Давидівна Турова 22 років; навчаючись на 3-му курсі економічного факультету Київського комерційного інституту, влаштувалася через біржу праці за рекомендацією завідувача юридичного відділу ЧК Фінкельштейна. Станіслава Борисівна Пергаменщик, 18 років, працювала машиністкою, мала середню освіту, до цього служила у 12-й армії. Роза Абрамівна Притикіна обіймала посаду реєстратора. Єлена Соломонівна Мачерет 24 років зазначила свою національність як “іудейська”, працювала секретаркою слідчої комісії, закінчила гімназію, була слухачкою мовних курсів, до 1917 р. працювала у страховій справі при товаристві “Росія” [ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 12. *Арк. 8–15*].

Найяскравішою постаттю установи став Неофіт Ісакович Грінкруг, який в анкеті записав себе іудеєм, потім виправив на “євреї”. Він обійняв посаду голови слідчої комісії із зарплатою 3400 рублів. Це був ідейний комуніст із 1908 р., навчався на 4-му курсі юридичного факультету Бухарестського університету. Служив у лавах Червоної армії із Жовтневого перевороту. До Лютневої революції працював у більшовицькому підпіллі, але водночас був секретарем Колчака на “Алмазі” – крейсері Миколи II [ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 12. *Арк. 13*]. У 1921 р. Грінкруг вийшов з ВКП(б) через незгоду з НЕПом, на посаді командира дивізії РСЧА придушував басмачів у Середній Азії. Але в 1921 р. ВЧК оголосила Неофіта Ісаковича Грінкруга в розшук, оскільки він був засуджений до розстрілу реввійськтрибуналом 12-ї армії за втечу. Перечекав і дожив до 1972 р.

Отже, архіви фонду Чернігівського губревтрибуналу дають змогу розглянути соціальний стан та рівень освіти тих євреїв, що йшли працювати до більшовицької судової установи.

Інша частина єврейського суспільства трималася консервативних політичних поглядів та набутого працею не одного покоління майна. Представником таких євреїв був приватний повірений

Ісаак Шварц, що став першою жертвою Чернігівського губревтрибуналу. Слухання його справи відбулося на 1-му засіданні 24 березня 1919 р. Його звинувачували в тому, що під час Гетьманату П. Скоропадського Шварца наймали чернігівські поміщики для повернення їм награваного селянами в попередній період майна. Він діяв у супроводі німецьких загонів, накладав на села “контрибуції”, застосовував погрози та арешти [Известия... 1919, 27 марта, 3]. Захисник Галембський зазначав, що Шварц не порушував законів гетьманського уряду і контрибуція стягувалася лише в 1/3, 1/4, 1/5 частинах шкоди, завданої майну поміщиків. Ревтрибунал до нього не дослухався, вирок був безжалюбним – розстріл [Известия... 1919, 28 марта, 3].

Практично всі серйозні вироки відправлялися Чернігівським губревтрибуналом до Вищого касаційного суду в Харкові разом зі скаргами правозаступників. Найчастіше з’являлися касаційні скарги правозаступників, які зберегли не одне життя, – Антоненка і Туріна, єврея, колишнього присяжного повіреного в Чернігові. Ці люди не боялися залишатися в самому пеклі більшовицького правосуддя задля порятунку його жертв.

Найбільша кількість жертв припадає на час наступу Денікіна влітку 1919 р., оскільки був створений Надзвичайний військово-революційний трибунал на чолі з О. Одинцовим, який взявся “розвантажити в’язницю від контрреволюційного елементу”. Серед 75 жертв виявилися і три брати Зароховичі – відомі торговці, а в їхньому будинку створили відділ ЧК.

У часи впровадження більшовиками політики “воєнного комунізму”, яка передбачала скасування товарно-грошових відносин, у розряд спекулянтів міг потрапити кожний, хто придбав за містом мішок із хлібом для порятунку власної родини. Оскільки значна частина єврейської громади Чернігівської губернії раніше займалася торгівлею та ремеслами, справи губревтрибуналу буквально рясніли їхніми прізвищами. Євреї звинувачувалися в дачі хабарів різним посадовцям, у зловживаннях на посадах, у спекуляції милом, тютюном, продовольством тощо. Зокрема, у 1920 р. виїзна сесія по Глухівському повіту винесла дивний вирок ковбаснику Шолому Давиду Воловику – розстріл умовно. Злочин полягав у відмові приймати радянські гроші за товар і вимозі керенок [ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 1945. Арк. 1, 48, 55].

Отже, архіви губернського трибуналу – важливе джерело, яке проливає світло на питання, як представники єврейської громади губернії пристосовувалися до нової тоталітарної влади, яку стратегію виживання вибирав кожен з них.

Література:

ДАЧО (Державний архів Чернігівської області). Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 1.

ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 12.

ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 1945.

Известия Черниговского военно-революционного комитета Черниговского уездного исполнительного комитета и городского совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов, 1919, № 53 (27 марта), № 54 (28 марта).

Керечанин З. Ю.

ORCID: 0000-0003-0752-0327

*аспірант кафедри археології, етнології та культурології
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

МУКАЧЕВО ЯК ОСЕРЕДОК ЄВРЕЙСЬКОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ В ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Ключові слова: благодійність, Мукачево, єврейські організації, міжвоєнний період, гуманітарна допомога, Підкарпатська Русь.

Закарпаття увійшло до складу Першої Чехословацької Республіки в досить важкому становищі в економічному, культурному та політичному планах. Президентом Томашем Масариком була визнана потреба міжнародної допомоги, через яку він дозволив діяльність благодійних організацій на території Підкарпатської Русі, серед яких важливу роль відігравали і єврейські комітети. Вони надавали гуманітарну допомогу (безкоштовне харчування, медикаменти, одяг тощо), незважаючи на проблеми фінансування [Schweitzer 1922, 1].